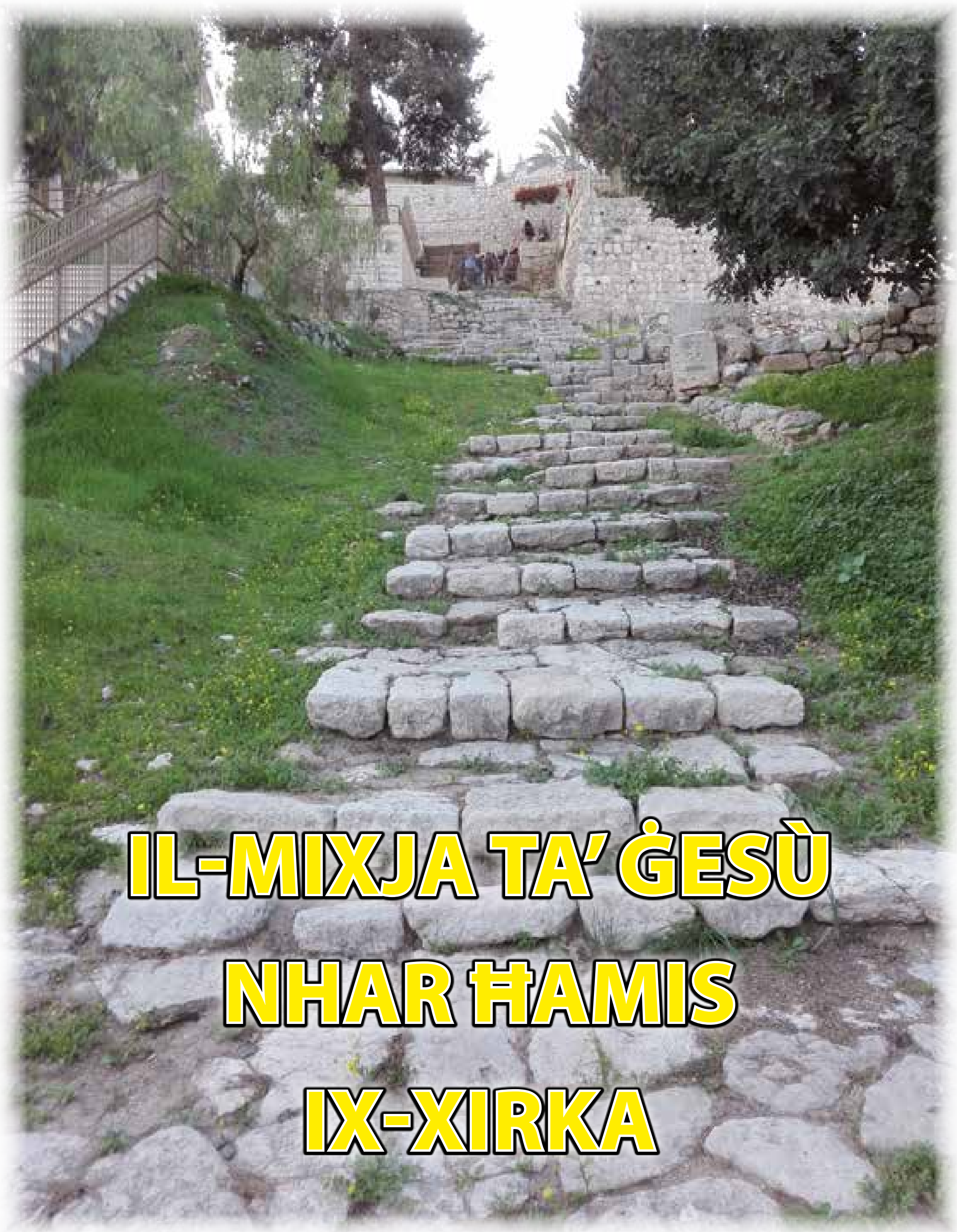

IL-MIXJA TA' ĠESÙ NHAR ĦAMIS IX-XIRKA

Noel Muscat OFM

Wara li Ġesù ċċelebra l-Aħħar Ċena mal-Appostli fiċ-Ċenaklu nhar Ħamis ix-Xirka filgħaxija, l-evanġelisti jgħidulna li hu ħareġ magħhom u mar fuq l-Għolja taż-Żebbuġ, eżattament fil-qasam jismu Ġetsemani, fejn għadda tliet sigħat jitlob fl-agunija u fejn Ġuda wasal mas-suldati tat-Tempju biex jittradixxi lill-Imgħallem, li mbagħad ittieħed lura fil-Belt ta' Ġerusalemm biex jidher quddiem is-Sahedrin u jiġi kkundannat għall-mewt mill-gvernatur Ruman Pilatu.

Illum il-ġurnata mhux daqstant faċli li nsegwu t-triq li ħa Ġesù flimkien mal-Appostli biex miċ-Ċenaklu jinżel fil-Ġetsemani u mbagħad jerġa' lura mill-istess triq arrestat lejn id-dar tal-qassis il-kbir Kajfa, li kienet tinsab fl-istess żona tal-Għolja ta' Sijon, fejn hemm iċ-Ċenaklu. Ir-raġunijiet huma varji. Qabel xejn, il-Belt ta' Ġerusalemm ta' żmien Ġesù kienet testendi aktar 'l isfel mill-ħitan tal-Belt li naraw illum, u kienet tkopri l-għolja tal-Ofel u dik li llum tissejjaħ il-Belt ta' David, in-nukleu antik ta' Ġerusalemm. Mal-medda tas-sekli din iż-żona spiċċat barra mill-Belt ta' Ġerusalemm, u llum hi miksija bini, l-aktar bi djar tal-popolazzjoni ta' Għarab Palestinjani li jgħixu fil-widien taħt Ġerusalemm u fuq ix-xaqliba opposta fir-raħal kbir ta' Silwan. L-iskavi arkeoloġiċi li saru minn Charles Warren fl-1867, u speċjalment minn arkeoloġi Israeljani f'dawn l-aħħar snin, qed jikxfu l-fdalijiet ta' Ġerusalemm ta' żmien David u anke ta' żmien Ġesù. Dawn l-iskavi, iżda, qed isiru b'detriment għad-dritt tal-popolazzjoni lokali li tgħix f'dawn l-inħawi, li għalhekk huma dejjem żoni ta' tensjoni fil-konflitt Israeljan-Palestinjan. Minkejja dan, u minkejja li l-pellegrini qajla jersqu lejn dawn l-inħawi, ż-żona hi ta' interess kbir arkeoloġiku u bibliku, għax timmarka tifkiriet li jorbutha mal-Evanġelji u mal-preżenza ta' Ġesù u l-Appostli.

Il-mixja ta' Ġesù miċ-Ċenaklu għall-Ġetsemani

L-Evanġelji jgħidulna li, wara l-Aħħar Ċena, Ġesù mar mal-Appostli lejn qasam jgħidulu Ġetsemani. San Ġwann 18,1 hu aktar speċifiku meta jgħidilna: "Ġesù ħareġ mad-dixxipli tiegħu u qasam għan-naħa l-oħra tal-Wied tal-Kedron; hemmhekk kien hemm ġnien u daħal fih flimkien

Dehra ta' Silwan

mad-dixxipli tiegħu." Il-post tal-"kamra ta' fuq" jew taċ-Ċenaklu jinsab fix-xaqliba tal-punent ta' Ġerusalemm, illum barra mill-ħitan, fuq l-Għolja ta' Sijon, f'għoli ta' 785 metru fuq il-livell tal-baħar, filwaqt li l-Ġnien taż-Żebbuġ jinsab fil-qiegħ tal-Wied ta' Kidron (Wied ta' Ġosafat) f'għoli ta' 719-il metru fuq il-livell tal-baħar. F'distanza pjuttost qasira hemm dislivell kbir ta' kważi 70 metru. Mela Ġesù niżel lejn il-Wied tal-Kedron, billi ġibed direttament taħt l-Għolja tat-Tempju. Ma nafux it-triq li ħa Ġesù, imma ftit 'l isfel mill-Għolja ta' Sijon, maġenb is-Santwarju ta' San Pietru in Gallicantu, wieħed jista' jara l-fdalijiet ta' taraġ maqtugħ fil-blat, li jindika li kienet triq li tinżel fuq ix-xaqliba wieqfa tal-wied, mill-parti għolja tal-Belt lejn il-post fejn jiltaqgħu flimkien il-Wied tal-Kedron u l-Wied ta' Tyropeion, eżattament maġenb il-Menqgħa ta' Silwam.

Sal-lum il-ġurnata, wieħed jista' jinżel minn triq li, minn quddiem il-Bieb tad-Demel li jagħti għall-Ħajt tal-Punent, twasslek fil-Menqgħa ta' Silwam. Din il-menqgħa llum tidher biss bħala parti żgħira minn menqgħa li kienet wisq akbar fi żmien Ġesù. Il-menqgħa tissemma fil-kapitlu 9 ta' San Ġwann, fl-episodju li fih Ġesù jfejjaq raġel imwieled għama billi

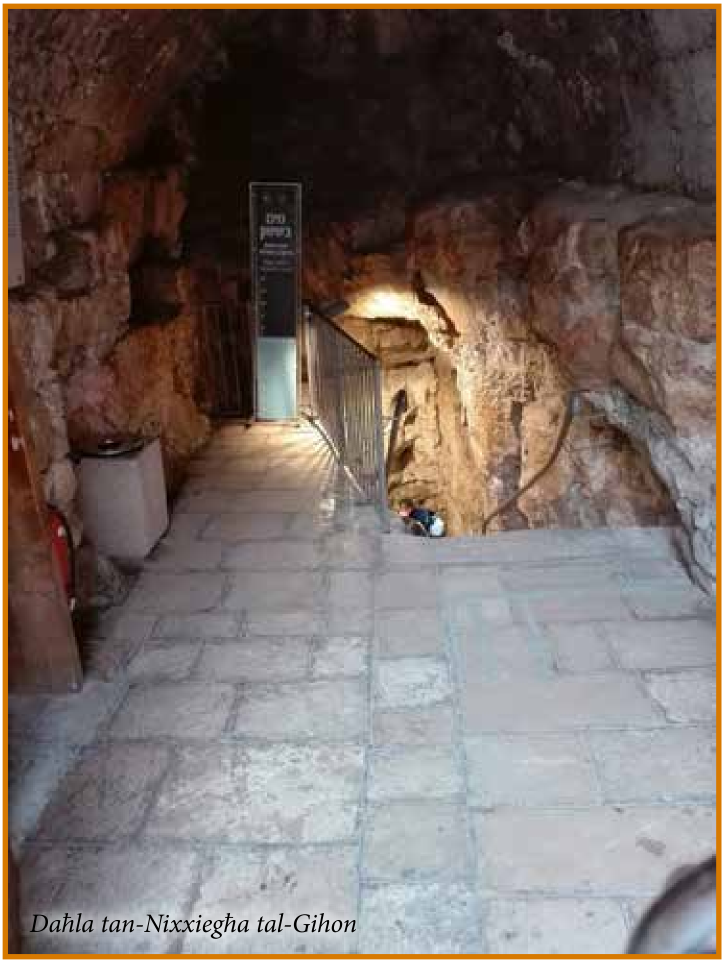

Daħla tan-Nixxiegħa tal-Gihon

jidliklu għajnejh bit-tajn u jgħidlu: "Mur inħasel fil-menqgħa ta' Silwam" (Ġw 9,7). Fl-2004 arkeoloġi Israeljani kifxu sensiela ta' taraġ maġenb il-fdal tal-menqgħa, u skont huma dan jindika l-vera Menqgħa ta' Silwam, li kienet tirċievi l-ilmijiet tan-nixxiegħa tal-Giħon, l-unika nixxiegħa ta' Ġerusalemm. Din il-menqgħa hi magħrufa mill-Għarab lokali bħala *Birket al-Ħamra*, u ftit 'l isfel minnha hemm għajn oħra li tissejjaħ *Ain Roghel*. Din iż-żona għandha importanza fil-Bibbja, għax timmarka l-post li fih Salamun ġie midluk re (1Slaten 1,38), u fejn Isaija wassal il-profezija tal-Għimmanu-El lir-re Aħaż (Is 7,10-14). Għalkemm illum il-Menqgħa ta' Silwam hi żgħira, tidher li hi fdal ta' binja ħafna akbar. Għadhom jidhru fdalijiet ta' kolonni, li kienu jappartjenu x'aktarx għal bażilika kbira Biżantina li kienet bniet fuq il-menqgħa l-Imperatriċi Ewdoċja fis-sena 450 u li nqerdet fl-invażjoni tal-Persjani fis-sena 614.

Mill-Menqgħa ta' Silwam, li tat l-isem ukoll lir-raħal Għarbi ta' Silwan li hemm faċċata taħt l-Għolja tal-

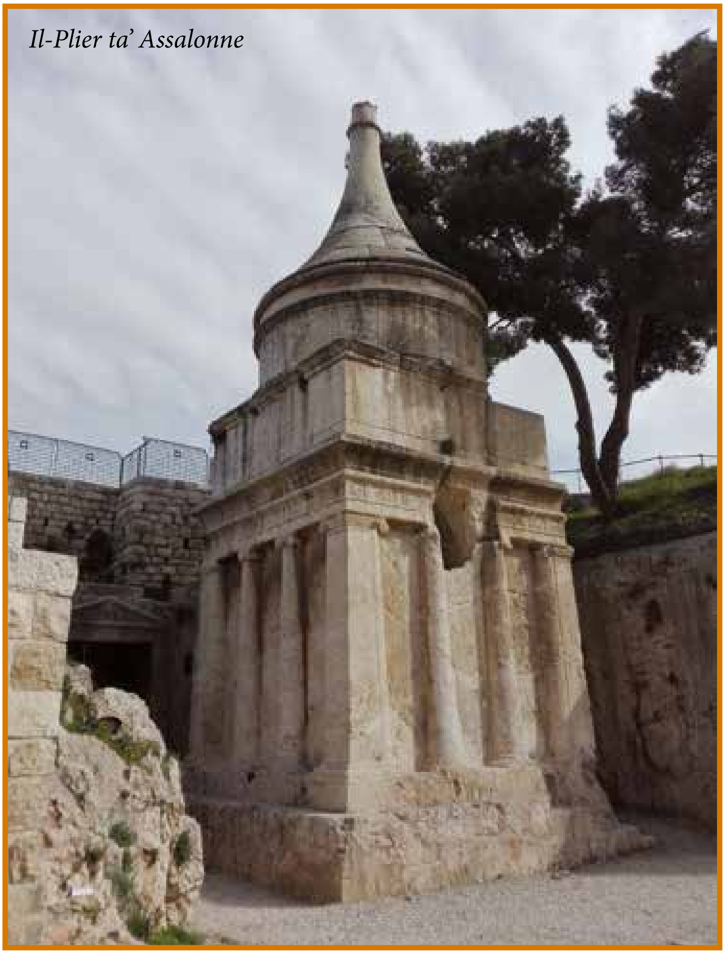

Il-Plier ta' Assalonne

Iskandlu, t-triq tibqa' nieżla lejn *Ain Roghel* u l-qiegħ tal-wied li jkompli lejn id-deżert bl-isem ta' Wadi Nar sa ma jispiċċa fil-Baħar il-Mejjet. It-triq tibda wkoll tiela' fuq ix-xaqliba l-oħra, lejn il-parti aktar għolja tal-Wied tal-Kedron. Kienet din it-triq li ħadu Ġesù u l-Appostli nhar Ħamis ix-Xirka, meta marru fil-Ġetsemani.

It-triq tgħaddi mill-wied bil-Belt ta' David fuq naħa u r-raħal ta' Silwan fuq l-oħra. Din iż-żona fi żmien Ġesu kienet tinsab fil-ħitan tal-Belt, u kienet timmarka l-aktar parti baxxa ta' Ġerusalemm.

Kienet importanti għaliex hawnhekk, kif għidna, hemm l-unika nixxiegħa ta' ilma ġieri ta' Ġerusalemm, l-Għajn tal-Giħon. Id-daħla ta' din in-nixxiegħa tinsab ftit aktar 'il fuq fil-wied, taħt il-Belt ta' David. Illum mhux aktar permess li wieħed jidħol fin-nixxiegħa, li tinsab taħt l-art, minn dan il-post, imma wieħed irid jasal għaliha billi jidħol fis-sit arkeoloġiku msejjaħ *City of David* li jinsab fil-għoli. Mhux possibbli nidħlu hawnhekk fid-dettalji dwar din in-nixxiegħa importanti. Ngħidu biss li, minn studji dejjem aktar approfonditi, jirriżulta li l-ħażna ta' ilma ta' Ġerusalemm kienet prezzjuża u li matul is-sekli saru bosta tentattivi biex l-ilma jasal fil-Belt minn din in-nixxiegħa naturali, li taħt l-art tiġbor l-ilma ġieri li jinżel minn serje ta' għerien u xquq fil-blat taħt it-tramuntana ta' Ġerusalemm. Fi żmien Isaija l-ilma ta' din in-nixxiegħa kien jittieħed permezz ta' kanal maġenb il-muntanja tal-Belt ta' David, lejn il-"Ġnien tas-Sultan". Kien ir-re Eżekija li, lejn tmiem is-seklu 8 q.K. iddeċieda li jdaħħal l-ilma tal-kanal tal-Giħon fil-Belt, biex f'każ ta' assedju, l-abitanti ta' Ġerusalemm ma jmutux bil-għatx. Biex għamel dan tħaffret mina taħt il-muntanja, twila madwar nofs kilometru, li twassal l-ilma tal-Giħon lejn il-Menqgħa ta' Silwam, u hekk l-ilma jinħeba taħt l-art u ma jkunx milqugħ mill-għedewwa. Tassew biċċa inġinerija stupenda fi żmien hekk bikri!

Nisthajlu lil Ġesù u lill-Appostli għaddejin maġenb in-nixxiegħa tal-Giħon, li jekk wieħed jinżel qrib tagħha mit-taraġ li jitlaq mill-wied għadu jisma' l-ħoss tal-ilma li jfur fin-nixxiegħa taħt l-art. Ġesù mbagħad kompla triqtu min-nekropoli li għadha tidher sal-lum fil-Wied tal-Kedron, u ra b'għajnejh l-istess monumenti funebri li għadhom jidhru sal-lum, maqtugħin fil-blat fuq ix-xaqliba ta' Silwan, u li huma datati għall-epoka

tal-Asmonej, xi seklu q.K. Fuq ix-xellug tiegħu, filgħoli fuq il-muntanja, Ġesù kellu l-pinnaklu tat-Tempju, l-angolu tal-ħitan tat-Tempju ta' Erodi li jixref direttament fuq il-Wied. Dan il-pinnaklu jissemma fl-Evanġelju bħala wieħed mill-postijiet li fihom ix-xitan ittanta lil Ġesù billi stiednu jinxteħet għal isfel mill-għoli (Mt 4,5-7; Lq 4,9-12). Il-monumenti funerarji fuq in-naħa l-oħra jingħataw ismijiet marbutin ma' persunaġġi bibliċi, għalkemm mhux veru li dawn huma midfunin hawn. Huma jinkludu l-plier ta' Assalonne, il-qabar ta' Ġosafat, il-qabar tal-profeta Żakkarija, il-qabar ta' ulied Ħeżir (familja saċerdotali li tissemma f'1Kron 24,15), jew inkella ta' San Ġakbu, "ħu l-Mulej", li kien l-ewwel isqof ta' Ġerusalemm u li ġie mmartirizzat fis-sena 63 w.K. billi waddbuh mill-pinnaklu tat-Tempju għal isfel. X'aktarx li Ġesù kien irrefera għal dawn l-oqbra meta f'Mt 23,29-30 ikkundanna lill-Fariżej li bnew l-oqbra lill-profeti li missirijiethom qatlu.

Minn hemm it-triq fil-Wied tal-Kedron twassal proprju fil-qasam tal-Ġetsemani, li jinsab taħt l-Għolja taż-Żebbuġ. L-isem *Gat-shemanim*, bil-Lhudi jfisser "magħsar taż-żebbuġ". Din iż-żona kienet mimlija siġar taż-żebbuġ u f'dan il-qasam kien jingħasar u jiġi prodott iż-żejt. Kien hemm bosta għerien mal-ġenb tal-għolja, ftit 'il fuq mill-qiegħ tal-wied, u Ġesù x'aktarx li kien jinġabar f'xi wieħed minnhom mal-Appostli u jgħaddu hemm il-lejl. Sal-lum il-ġurnata l-Franġiskani tal-Kustodja tal-Art Imqaddsa għadhom iħarsu għar li jissejjaħ "Għar tal-Appostli", li fih hemm fdalijiet ta' abitazzjonijiet antiki u x'aktarx kien parti minn magħsar taż-żejt, u fejn fl-epoka Biżantina kien isir id-dfin (mela kien meqjus bħala post qaddis). Kien dan l-għar li fih, skont it-tradizzjoni, ġie Ġuda biex jarresta lil Ġesù. Il-fatt li dan kien għar familjari għal Ġesù u d-dixxipli nafuh minn San Ġwann 18,2: "Ġuda, dak li ttradih, kien jafu l-post, għax Ġesù kien sikwit jinġabar hemm mad-dixxipli tiegħu."

L-Evanġelji jgħidulna wkoll li "Ġesù tbiegħed minnhom daqs tefgħa ta' ġebla u nxteħet fl-art għarkupptejh jitlob" (Lq 22,41). Mela dan jispjega għaliex il-blata tal-agunija u s-siġar taż-żebbuġ li jfakkru fl-agunija ta' Ġesù huma meqjuma fil-Bażilika tal-Ġetsemani, li tinsab ftit aktar fil-għoli f'distanza ta' "tefgħa ta' ġebla" mill-għar li fih kienu jinġabru Ġesù u l-Appostli.

Il-mixja ta' Ġesù mill-Ġetsemani għad-dar ta' Kajfa

Wara li Ġuda ittradixxa lil Ġesù u dan ġie arrestat fil-Ġetsemani, l-Evanġelisti jgħidulna li s-suldati ħadu lil Ġesù fid-dar ta' Kajfa, l-qassis il-kbir. San Ġwann hu aktar espliċitu meta jgħidilna li lil Ġesù l-ewwel ħaduh għand Anna, missier il-mara ta' Kajfa (Ġw 18,13) u mbagħad dan bagħat lil Ġesù għand Kajfa, l-qassis il-kbir (Ġw 18,24). Ġwanni jqiegħed iċ-ċaħdiet ta' Pietru f'dawn iż-żewġ postijiet, hekk li Pietru jiċħad darba lil Ġesù għand Anna u mbagħad jerġa' jiċħdu darbtejn għand Kajfa.

Nafu li l-palazzi u d-djar ta' nies għonja f'Ġerusalemm ta' żmien Ġesù kienu jinsabu

Fdalijet Kruċjati tad-Dar ta' Kajfa għand l-Armeni

fuq ix-xaqliba għolja li tħares lejn it-Tempju mill-punent, l-hekk imsejħa "belt għolja". Din kienet tikkorrispondi għaż-żona attwali tal-Għolja ta' Sijon u tal-Kwartier Armen. Hu f'din iż-żona li rridu nfittxu d-dar ta' Kajfa, l-qassis il-kbir, fejn Ġesù ġie meħud matul il-lejl bejn Ħamis ix-Xirka u l-Ġimgħa l-Kbira, u fejn deher quddiem is-Sanhedrin, il-kunsill tal-anzjani, qabel ma dawn iddeċidew li jeħduh għand Pilatu l-gvernatur biex jikkundannawh għall-mewt.

L-għassiesa tat-Tempju ħadu lil Ġesù marbut mill-Ġetsemani u reġgħu niżżluh mit-triq tal-qiegħ tal-Wied tal-Kedron sal-Menqgħa ta' Silwam, minn fejn imbagħad tibda tiela' t-triq wieqfa lejn il-parti għolja ta' Ġerusalemm. Għalkemm illum il-ġurnata ma nafux eżattament minn fejn kienet tgħaddi din it-triq, diġà għidna li, barra l-Knisja ta' San Pietru in Gallicantu, li tiġi eżatt fuq Silwam u ftit 'l isfel mill-Għolja ta' Sijon, hemm taraġ antik maqtugħ fil-blat, li jista' jindika waħda mit-telgħat weqfin li, mill-wied kienet twassal fil-belt. Fil-fatt, il-Knisja ta' San Pietru in Gallicantu hi wieħed mill-postijiet indikati bħala l-"ħabs" li fiha inżamm Ġesù fil-lejl ta' Ħamis ix-Xirka qabel ma ttieħed għand Pilatu. Il-fdalijiet Biżantini taħt il-knisja jindikaw serje ta' għerien imħaffrin fil-blat, li fosthom hemm ukoll ħofra fonda, li skont it-tradizzjoni kienet il-"ħabs" ta' Ġesù, u li fil-blat tagħha nstabu pitturi ta' slaleb li jindikaw li l-post kien meqjum mill-ewwel sekli. Hemm anke fdalijiet ta' monasteru fil-qrib. Naturalment, għalkemm dan hu santwarju għażiż li jżuruh ħafna pellegrini, l-valur ta' dan il-post bħala d-dar ta' Kajfa, il-"ħabs" ta' Ġesù u l-post fejn Pietru ċaħad lill-Imgħallem, għandu valur devozzjonali, imma mhux daqstant arkeoloġiku. Hu diffiċli li nimmaġinaw li kien hemm żmien li fih Ġesù inqafel fil-"ħabs" matul dak il-lejl, għax jekk inqabad fil-Ġetsemani tard bil-lejl nhar il-Ħamis ix-Xirka u s-Sanhedrin iltaqa' kmieni filgħodu l-Ġimgħa, u jekk inqisu ż-żmien li fih Ġesù kellu jerġa' jittella' lura marbut fil-Belt, ftit jifdal ħin biex, effettivament, kellu jistenna f'xi "ħabs". Intant, xorta jibqa' l-fatt li dan il-post jikkorrispondi tajjeb maż-żona li fiha setgħet kien hemm id-dar ta' Kajfa, u minn fejn Ġesù għadda meta ttella' mill-Ġetsemani.

Post ieħor fil-qrib, li x'aktarx għandu tradizzjoni aktar qawwija, jinsab qrib iċ-Ċenaklu aktar 'il fuq, proprju maġenb il-Bieb ta' Sijon. Dan hu s-santwarju li hu f'idejn l-Armeni Ortodossi, fejn hemm knisja li qatt ma nbniet b'mod komplut, imma li timmarka l-post fejn il-Kruċjati kienu bnew il-Knisja tas-Salvatur, li kienet tfakkar proprju l-post tad-dar jew palazz ta' Kajfa. L-Armeni ħadu f'idejhom dan il-post fl-1335. Għalkemm ma hemmx xi tifkiriet speċjali, imma hemm kappella li fiha jiġi meqjum il-post fejn Ġesù nżamm marbut bil-lejl qabel deher quddiem is-Sanhedrin. Dan il-post jinsab ukoll fil-parti għolja tal-Belt u jikkorrispondi mal-fatti storiċi tal-preżenza ta' familji nobbli f'dan il-kwartier. Jekk imbagħad wieħed jaċċetta t-teżi tal-istudjużi Dumnikani tal-École Biblique ta' Ġerusalemm, li jqiegħdu l-Pretorju ta' Pilatu fil-palazz ta' Erodi, mela f'dik li llum tissejjaħ iċ-Ċittadella, fil-Bieb ta' Ġaffa, u mhux fil-fortizza Antonia, qrib it-Tempju, kif isostnu l-Franġiskani tal-i*Studium Biblicum Franciscanum*, il-fatt li Ġesù ittieħed f'din iż-żona tal-Belt jidher tassew possibbli, kien fejn kien il-Pretorju tal-Gvernatur Pilatu.

Bħala tifkira tal-mixja ta' Ġesù lejn il-Passjoni, nhar Ħamis ix-Xirka bil-lejl, wara li tintemm l-Ora Santa tal-Ġetsemani, il-Franġiskani jorganizzaw pellegrinaġġ lejn il-Knisja ta' San Pietru in Gallicantu, biex hemmhekk ifakkru l-ġrajjiet ta' dak il-lejl traġiku li fih Kristu ġie meħud bħal ħaruf għall-qatla, meta quddiem Kajfa ippreżenta lilu nnifsu bħala Bin il-bniedem li għad jiġi fuq is-sħab tas-sema.

Ġedded l-Abbonament tiegħek

L-ART Imqaddsa
RIVISTA BIBLIKA

ABBONAMENT:

€10 fis-sena

€15 jew aktar Sostenitur

Toħroġ kull 3 xhur

Kummissarjat tal-Art Imqaddsa
8, Triq Santa Luċija,
Valletta, VLT 1213
Malta
Tel: 2124 2254
E-mail: comalt@ofm.org.mt
www.ofm.org.mt

Jekk irċevejt ir-Rivista b'xejn għaliex ġejt l-Art Imqaddsa mal-Franġiskani, ħallas l-abbonament biex tkompli tirċiviha.

Tiġdid
L-Art Imqaddsa
2018

Kunjom ______________________

Isem ______________________

Indirizz ______________________

____

____

Kodiċi Postali ______________________

Qed nibgħat € ______________
bħal abbonament għall-2018

Pellegrinaġġi Franġiskani 2018

Ikteb jew ċempel:
Kummissarjat tal-Art Imqaddsa

8, Triq Santa Luċija,
Valletta VLT 1213, Malta
Tel: 2124 2254
E-mail: comalt@ofm.org.mt
www.ofm.org.mt

Art Imqaddsa

07 - 15 Mejju
Għaż-Żgħażagħ 02 - 10 Lulju
Imexxi l-pellegrinaġġ Mons Arċisqof Charles J. Scicluna
12 - 20 Lulju
20 - 28 Awwissu
13 - 21 Settembru

Art Imqaddsa *Extra*

04 - 14 Novembru

Assisi

23 Ġunju - 1 Lulju
15 - 23 Settembru